

KÜRESEL EMİSYON İKİLEMİ: TÜRKİYE DEĞERLENDİRMESİ

Geliş Tarihi/Received: 17.12.2017 - Kabul Tarihi/Accepted: 08.01.2018

Gökhan Katıtaş

Arş. Gör., Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0041-7669>
gokhan.katitas@marmara.edu.tr

İmam Bakır Kanlı

Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Bölümü, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5715-8752>
bakir.kanli@marmara.edu.tr

Öz

Uluslararası arenanın en önemli aktörleri olan devletler, yerkürenin geleceğini tayin etme noktasında en önemli göreve ve sorumluluğa sahiptir. Devletlerarası ilişkilerin seyri bütün insanlığı etkilediği gibi insanlığın varlığını sürdürdüğü mekân olan dünyayı da etkilemektedir. Yüzyıllardır uluslararası sisteme hâkim olan kar ve çıkar olguları devletlerin atacakları adımlarda dikkate aldıkları en önemli unsurlar olmuştur. Bu zihniyet sebebi ile devletler askeri, ekonomik ve siyasi meseleler dışında kalan konuları göz ardı etmişlerdir. Yerkürenin bu davranışlara isyanı 1970'lerden itibaren siyaset yapıcılar tarafından da fark edilmeye başlanmıştır. Ancak, endüstriyel kalkınma, kapitalist üretim modeli, menfaat savaşları ve hayatta kalma gibi hususlar nedeniyle, her ne kadar meydana gelen başta emisyonlar olmak üzere çevre problemlerinin varlığı kabul edilmiş olsa da, gerekli adımlar atılmamıştır. Bu çalışmada, küresel emisyon problemi özelinde çevre problemlerine odaklanılacaktır. Devletlerin bu çerçevede hangi gerekçeler ile ve ne şekilde attıkları adımlar uluslararası örgütler ile birlikte ele alınacak ve sonrasında Türkiye özelinde değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Emisyon, Çevre Sorunları, Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri, Birleşmiş Milletler.

THE DILEMMA OF GLOBAL EMISSIONS: TURKEY ASSESSMENT

Abstract

States, who are the most important actors in international arena, have crucial roles and responsibilities to define future of the Earth. Interstate relations affect space where all humankind live in, as affected humanbeings. Profit and interest phenomenons have been most important facts about states behaviours for centuries. Due to the this understanding, states had disregarded issues other than martial, economic and politic affairs. Beginning from 1970s, the mutiny of the Earth against this mentality started

to be seen by policy makers. However, because of the issues such as industrial development, capitalist mode of production, interest wars and survival, necessary actions are not taken truly, even though entity of environmental problems, at first emission issues, has been accepted. In this paper, it will be focused on environmental problems in particular emission issues. In this framework, states actions are semitized about why and how they have taken steps along with international organizations. And finally there will be evaluations about Turkey's implications and actions toward environmental issues.

Keywords: Emission, Environmental Problems, Turkey, USA, United Nations.

GİRİŞ

Çevre, insan aktiviteleri ve canlı yaşam formları üzerinde ani veya zaman içerisinde dolaylı ya da doğrudan bir etki oluşturabilecek biyolojik, fiziksel, kimyasal ve toplumsal faktörlerin belirli bir zamandaki toplamı olarak ifade edilebilen ve bütün alanları ve süreçleri içerdiği belirtilebilen bir tanıma sahiptir (Keleş, 2009: 51). Oldukça fazla öneme sahip olan çevre meselesi, uluslararası gündeme 1970'li yıllardan itibaren ani bir şekilde girmiş olsa da, varlığını zaman içerisinde hissettirmiş olan fakat karar vericiler ve politika yapıcılar tarafından göz ardı edilen, önemsenmeyen bir husus olarak kalmıştır. 18.yüzyılın sonlarına doğru İngiltere'de gerçekleşen Sanayi Devrimi dünya tarihi için aynı dönemlerde meydana gelen Fransız Devrimi ile birlikte bir kırılma noktasını ifade etmektedir. Sanayi Devrimi ile birlikte insanoğlu ile doğa arasındaki ilişki hızlı bir şekilde köklü dönüşümler yaşamaya başlamıştır. Sanayileşme çerçevesinde kurulan fabrikalar, doğal kaynakların özensiz ve dengesiz kullanımı çevre üzerinde olumsuz etkiler oluştursa da belirli bir noktaya ve çevre tahribatının ölçülebileceği teknolojik ilerlemelere kadar doğanın kendini yenileyebilme özelliği sayesinde yaklaşık iki asır boyunca net olarak anlaşılammıştır. Böyle bir durumun ortaya çıkmasında devletlerin çevresel meseleleri düşük profilli problemler olarak addetmesi ve büyük savaşların gerçekleşmiş olması da etkili olmuştur.

Çevresel sorunlar 20.yüzyılın başlangıcı ile uluslararası gündemde kendisine yer bulmaya başlamıştır. Bunun ilk örneklerinden birini 1913 yılında düzenlenmiş olan Bern Konferansı'dır. Konferans çevre temalı olmamasına karşın, çevre ile ilişkili olan tabii manzaraların tahribata uğraması sorununu ele almıştır. Bu konferansı 1923 yılında düzenlenmiş olan Paris ve Londra konferansları takip etmiştir. Ancak bu konferanslarda yaşanmış olan Birinci Dünya Savaşı'nın da etkisiyle konuya yönelik önemli adımlar atılmamıştır. Lakin çevresel konuların uluslararası arenada konuşulmaya başlayarak devletlerin gündemine girmiş olması oldukça değerlidir. Gerçekleşen İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası arenada dominant nitelik elde eden liberal düşüncenin kapitalist ekonomik anlayışın, sürekli kar olgusuna dayanan ve gelişmişlik büyüsünü devletlere empoze eden kalkınma modeli nedeniyle bir yandan çevresel sorunların artmasına sebebiyet verirken, diğer yandan ise bu sorunların yok sayılmasına yol açmıştır. Dahası var olan problemler küresel

olarak değil devletlerin kendi sorunları olarak görülmüştür (Balaam & Dillman, 2016: 515).

1960'lı yıllardan itibaren çevresel sorunların giderek belirginleşmesi, alana yönelik bilimsel araştırmaların artması, toplumsal hareketlerin oluşması ve çevrenin ekonomik kalkınmadan daha önemli olduğuna dair görüşlerin ortaya atılması ile birlikte çevre bilinci oluşmaya ve devletler ciddiyetle sorunlara yaklaşmaya başlamıştır. Bu yıllarda ABD'de hem öğrenci hareketlerinin hem de çevreci yapılanmaların küresel kaynakların tüketimi temalı gösterileri, toplum bilincinin oluşması ve bilimsel araştırmaların yapılması doğrultusundaki ilk adımdır. 1972 yılında ise, 1968 yılında sanayi ve iş adamları tarafından kurulmuş olan ve amacı yerkürenin ve insanlığın geleceği hakkında öngörülerde bulunmak olan Roma Kulübü'nün yayımlanmış olduğu *Büyümenin Sınırları* adlı rapor büyük bir etki yaratmıştır. Rapor, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemdeki ekonomik faaliyetlerin seviyesinin aynı şekilde, aynı anlayışla devam etmesi halinde kaynakların yetersiz kalacağını, küresel büyümenin sınırlanacağını iddia ederek kalkınma çevre ikilemine dikkat çekmiştir (Meadows vd., 1972). Bu rapora yanıt olarak Bariloche Vakfı tarafından *Yoksulluğun Sınırları* adlı çalışma yayımlanmıştır. Bu çalışmaya göre sınırlama durumunun nedeni büyüme olarak değil, ülkelerin ölçsüz ve adil olmayan tüketim alışkanlıkları gösterilmiştir (Bariloche, 1974). Oluşmaya başlayan bilinç ile birlikte çevre meselelerinin küresel çapta ele alınması gerektiği anlaşılmış ve bu doğrultuda uluslararası aktörler adım atmaya başlamıştır.

1972 yılında Stockholm'de çevre temalı ilk resmi uluslararası toplantı olan BM Çevre ve İnsan Konferansı düzenlenmiştir. Konferansta *İnsani Çevre Eylem Planı* hazırlanmış, bu doğrultuda bir bildiri yayımlanmıştır. Bildirinin en önemli özelliği *Çevre Hakkı'nı* tanımlamak olmuştur. Buna göre Çevre Hakkı, insanların onurlu ve iyi bir yaşam sürdürmesine olanak veren, özgürlükçü ve eşitlikçi nitelikli çevrede varlığını devam ettirme olarak tanımlanmıştır (Torunoğlu, 2012: 49). Konferanstan kısa bir süre sonra da BM Çevre Programı/UNEP oluşturularak örgütlenmeye gidilmiştir. 1980 yılında ABD Başkanı Jimmy Carter *Küresel 2000 Raporu'nun* hazırlanmıştır. Rapor doğal kaynakların tükenmesi, su ve hava kirliliği gibi sorunlara vurgu yapmıştır. Rapora uluslararası arenadan destek verilmiş, çevre sorununun nükleer tehdit ile eşdeğer görülmesi gerektiği ifade edilmiştir (Barney, 1980). Bu rapora karşı olarak ABD başkanları Ronald Reagan ve George H.W. Bush'un desteklediği, günümüzdeki başkan Donald Trump'ın da düşüncelerini yansıtan, *Küresel 2000'e Cevap* adlı çalışma yayımlanmıştır. Çalışma, çevreye yönelik herhangi bir tehdidin var olmadığını, yeryüzü kaynaklarının bol olduğunu ve çevre meselelerinin koca bir yalan olduğunu belirtmiştir (Simon & Kahn, 1984). 1987 yılında BM Komisyonunca *Brutland Raporu* olarak da bilinen *Bizim Ortak Geleceğimiz* adlı çalışma yayımlanmıştır. Sürdürülebilir Kalkınma temasına sahip olan rapor yoksulluğun ortadan kaldırılmasına, fayda dağılımının adil olmasına, çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesine dikkat çekmiştir (UN WCED, 1987).

Haziran 1992’de Brezilya’nın Rio de Janeiro kentinde BM Çevre ve Kalkınma Konferansı düzenlenmiştir. Sürdürülebilir kalkınma, kuşaklararasılık, yoksulluk, çevrenin korunması gibi meselelerin üzerinde durularak *Rio Bildirisi* yayımlanmıştır. Konferansta atılan diğer önemli adım ise *Gündem 21* adlı eylem planıdır. Sosyal ve Ekonomik Boyutlar, Kalkınma için Kaynakların Korunması ve Yönetimi, Etkin Grupların Rollerinin Güçlenmesi ve Uygulama Mekanizmaları şeklinde dört bölüme sahip olan düzenleme, çevre ve kalkınma temalı bir uluslararası eylem planıdır. Bu planın uygulanabilirliğini gözlemlemek amacıyla da BM Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu kurulmuştur (UN SD, 1993). 2000 yılında New York’ta BM Milenyum Zirvesi düzenlenmiş ve 2015 yılına kadar gerçekleştirilmesi öngörülen yoksulluğun ve açlığın yok edilmesi, cinsiyet eşitliği, çevresel sürdürülebilirlik ve kalkınmada küresel işbirliği gibi konuları içeren *Binyıl Kalkınma Hedefleri* belirlenmiştir (United Nations). 2002 yılında Johannesburg’da Rio+10 olarak da ifade edilen Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi; 2012 yılında Rio’da Rio+20 olarak da bilinen BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı düzenlenmiştir. Bu konferanslarda verilen taahhütler gözden geçirilmiş ve *Yeşil Ekonomi*’nin hayata geçirilmesi amaçlanmıştır. 2015 yılında BM tarafından 2030 yılına kadar gerçekleştirilmesi öngörülen; planlı kentleşme, eşitsizliği sona erdirmeye, iklim değişikliği, güvenli ekosistem, cinsiyet eşitliği, şeffaf, kapsayıcı ve hesap verebilir kurumlar, yoksullukla mücadele ve sürdürülebilir-kapsayıcı ekonomik büyüme gibi hususları içeren *Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri* yayımlanmıştır. Yine 2015 yılında Paris’te COP21 olarak da ifade edilen Paris İklim Zirvesi düzenlenmiş, zirvede gönüllü esasına dayanarak 193 ülke çevre problemlerinin en temel meselesi olan gaz salınımına yönelik önlemleri içeren antlaşmaya imza atmıştır (McGrath, 2016).

Çevre sorunlarının başlıca konularından biri iklim değişikliğidir. İklim değişikliği, tek bir atmosferin oluşturduğu dünya ile iki yüzden fazla devletin oluşturduğu dünya arasındaki çatışma şeklinde ifade edilebilmektedir (Barrett, 2005: 282-283). Küresel bir mesele olarak ilk kez 1979 yılındaki Dünya İklim Konferansında ele alınan iklim değişikliği meselesinin temelini salınımlar oluşturmaktadır. 1990’lı yıllara doğru uluslararası toplumun gündeminde yer bulmaya başlayan salınım meselesi, içinde bulunduğumuz yerkürenin doğal akışının bozulmasına sebep olmakta ve yaşam formlarının olumsuz bir şekilde etkilenmesine sebep olmaktadır. Endüstrileşen dünyanın oluşturmuş olduğu iklim değişikliği sorunu, ancak uluslararası sistem tarafından çözüme ulaştırılabilecek bir konudur. Fakat uluslararası toplumun çevresel sorunlara verdiği reaksiyon değişiklik göstermektedir. Kimin probleminden sorumlu olduğu, kimin bu politikalardan faydalandığı, kimin çıkarına siyasaların izleneceği gibi meseleler, çözüm odaklı politikaların uygulanmasının önüne geçmektedir. Uluslararası arenanın en önemli aktörleri olan devletlerin çevre konularına çevresel kaygılarla yaklaşım tarzlarının sorgulanacağı bu çalışmada, ilk olarak çevre sorunlarına yönelik teorik yaklaşımların ele alınacaktır. İkinci olarak SWOT analizi yöntemiyle emisyon probleminin önemi ortaya koyulmaya çalışılacak, ardından uluslararası sistemde önde gelen devletlerin salınım sorunu önlemlerine yönelik karşı çıkışlarına veya

vazgeçişlerine olaylar üzerinden değinilecektir. Sonrasında ise Türkiye'nin emisyon problemine yönelik uluslararası sürece katılımı ve yaklaşımı literatür ile birlikte resmi kurumların verileri üzerinden anlatılacaktır.

ÇEVRE MESELELERİNE YÖNELİK TEORİK YAKLAŞIMLAR

Çevre sorununa dair uluslararası arenada ortak bir görüş bulunmamaktadır. Birçok karar verici ile düşünür bazı argümanlardan dolayı ayrışmaktadır. Bu noktada belirleyici etmenler, çevre konusunun uluslararası gündeme nasıl alındığı, hangi aktörler tarafından ön plana çıkarıldığı, ne tür çözüm önerilerinin getirildiği gibi hususlardan oluşmaktadır. Bu sebepten dolayı karar vericileri etkileyen, onlara ilham veren teoriler oldukça önemlidir.

Realizm uluslararası sistemde anarşi, güç, güvenlik, hayatta kalma, çıkarlar gibi faktörlere önem veren bir yaklaşımdır. Devletlerin birincil önceliklerinin kendi güvenliklerini sağlamak olduğunu ifade edip, güçlü olanların yapabildiklerini yaptıklarını, zayıf olanların ise bu duruma katlanmaları zorunda olduğu belirtilir (Thucydides & Wick, 1982: 274). Bu çerçevede çevre meselelerinin sorun olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceği güçlü devletlerin çıkarlarına göre şekillenmektedir. Realistlere göre çevre konuları düşük profilli siyasi meseleler içerisine girmektedir. Herhangi bir siyasi ve ekonomik krizin gerçekleştiği dönemlerde uluslararası gündemde kendisine yer bulamazken, kendisinden daha önemli konular olarak addedilen ulusal güvenlik gibi sorunların olmadığı, uluslararası arenada yumuşama dönemlerinin yaşandığı anlarda gündemin bir parçasını oluşturabilmektedir (Carlsnaes vd., 2013: 5). Bu tip koşulların olduğu periyotlarda, çevre problemlerine yönelik çözümler, konuyu ele almak isteyen devletlerin çıkarlarına ve teknik kapasitelerine göre şekillenmektedir. Üretilen çözümlerin kapsayıcılığı ve uygulanıp uygulanmayacağı, daha az güçlü devletlerin çözüm sürecindeki varlığı ve rolü güçlü devletlerin yaptırım gücüne, girişimdeki isteklerine göre değişmektedir.

Liberalizm özgürlüğe, bireyseliğe, şahsi mülkiyete, serbest piyasaya dayanan bir anlayıştır. Yeryüzünde var olan tüm olguları insanların kullanımına dair olduğunu ifade edebileceğimiz liberal anlayışta özel mülkiyet hakkı oldukça önemlidir. Bireylerin materyalistik bir yaşam tarzı benimsemesini öngören liberalizm, kişilerin istedikleri gibi doğada bulunan değerleri kullanabileceği ifade etmektedir (Al ve Katıtaş, 2017: 15). Sanayileşme ile birlikte uluslararası kapitalist ekonomi sisteminin temelini oluşturan liberalizm, bu özelliklerinden dolayı çevresel problemlerin çözümüne engel olabilmektedir. Liberal anlayışın uzantısı olan neo-liberal anlayış, serbest piyasa hegemonyasını savunan ve mülkiyet haklarını kutsallaştıran bir yapıdadır. Piyasanın üstünde hiçbir şeyi görmeyen neo-liberallerin, piyasanın işlerliğinin devamı için üretimin sürekliliğine özen gösterdikleri ve bu uğurda meydana gelecek çevresel tahribatlar önemsemedikleri belirtilebilir. Bu düşüncenin temelinde ise neo-liberaller için piyasa tarafından çözülemeyecek sorunun olmaması, dolayısıyla eğer ortada bir çevre problemi varsa, bunun piyasaya güvenilerek piyasa tarafından çözüleceği düşüncesi yatmaktadır

(Barry, 1999: 150-155). Bir diğer liberal düşüncenin uzantısı olan kurumsalcılık ise liberalizmin işbirliği olgusuna vurgu yaparak sistemin anarşik bir yapıya sahip olmasına rağmen, bu sistemde devletlerin örgütlenmelere gidebileceğini dile getirmektedir. Kurulacak olan rasyonel yeni yapılarla uluslararası sorunların çözümünde her bir devletin kendi materyal gücünden ve çıkarlarından iraksamaların gerçekleşeceği belirtilir. Devlet dışı aktörlerin ve ulus ötesi ağların bu örgütlenmelerde, devletleri küresel çevre problemlerinin çözümü için motive edebileceğini, baskıda bulunabileceğini ifade etmektedir (Carlsnaes vd., 2013).

Sosyalizm'in çevre konularına yaklaşımı antroposentrik bakış ve ekonomik büyüme olmak üzere iki açıdan ele alınabilir. Birinci açıda, insan merkezli olarak olaylara yaklaşan ve insanın doğaya hükmünü kabul gören sosyalizme göre daha çok özgürlük daha çok materyal birikimi ile gerçekleşecektir (Pepper, 1993: 221). Bu doğrultuda insan ihtiyaçlarının karşılanması için çevre insanların arzularıyla kullanılabilir. Devletlerin doğa sorunlarına karşı önlemler alması hususunu eleştiren sosyalistler, bu beklentinin hegemonik bir dayatma sonucu oluştuğunu, böyle bir durumun baskıcı ve işçi sınıfı karşıtı bir tutumun ürünü olduğunu ifade etmektedirler. Çünkü sosyalistler devlet anlayışına karşı çıkmaktadırlar. İkinci olarak ise sosyalizm ekonomik büyüme doğrultusunda hareket etmeyi savunmaktadır. Komünist ütopya da herkese yetecek kadar materyal kapasiteye sahip olduğu tahayyül edilen doğa ekonomik gelişmişliğin sağlanabilmesi için gerekli olan materyal ihtiyaçlar doğadan karşılanmaktadır. Var olan çevre tahribatları için ise sürekli kar olgusuna dayanan, yıkıcı teknolojilere haiz olan kapitalizm suçlanmaktadır (Carter, 2007: 71).

İnşacı teori, bilgi, normlar, değerler ve davranışlar üzerinde yoğunlaşan ve buna göre değerlendirmelerde bulunan bir yaklaşımdır. Devletlerin davranışlarındaki ve tercihlerindeki belirsizliklerin güvenlik, ticaret ve insan hakları gibi konular için büyük bir kaygı durumunu oluşturduğu ifade eden inşacılar, doğanın insan davranışlarına ve tahribatına ne şekilde yanıt vereceği hakkındaki bilimsel belirsizliklerin ise daha büyük endişe kaynağı olduğunu belirtmektedirler (Koremenos vd., 2001). Devletlerin kendi güvenlikleri ve ekonomik gelişmişlikleri uğruna çevresel konularda işgüzarlık yaptıkları belirtilerek, bu tür problemlerin düşük profilli siyasi alan olarak değerlendirilmesini eleştirmektedirler. Çevresel sorunların genellikle sahip olunan değerler ve araçlar ile çatışmacı bir karaktere haiz olduğu şeklinde sunulduğu dile getirilmektedir (Rittberger & Zürn, 1990: 31-32). Bu tür söylemlerin çevre problemlerinin çözümüne yönelik atılacak adımlarda bir engel teşkil ettiğini, çözüm sürecinde rol alacak aktörlerin süreç boyunca bakış açılarını ve çıkarlarını şekillendirdikleri ifade edilebilir..

Çevreci düşünceler, insan merkezli anlayış olan antroposentrik yaklaşıma karşı olarak birçok yeni yaklaşımın meydana gelmesine öncü olmuştur. Bu düşüncelerden olan James Lovelock'un Gaia Hipotezi'ne göre içinde yaşamış olduğumuz yerküre her şeyden önce kendi canlılığını koruma endişesi taşıyan

bir organizmadır (Heywood, 2002: 62). Bu temeli taşıyan ekolojizm de ekosentrik açıdan olayları değerlendirerek insanoğlunun doğanın sadece bir parçası olduğunu ifade etmektedir. Büyümenin Sınırları felsefesinden yola çıkılarak düşüncelerin ifade edildiği ekolojizme göre var olan materyalistik felsefe ve üretim anlayışı devam ettiği müddetçe yerkürede yer alan kaynaklar gelecek yüz yıllık süreç içerisinde tükenme noktasına ulaşacaktır. Kaynakların tükenmesinde beş önemli değişken rol oynamaktadır. Bu değişkenler, endüstriyel çıktılar, kaynakların tüketimi, kirlilik, gıda üretimi ve nüfus artışıdır (Meadows vd., 1972: 23). Ekolojistler, herhangi bir sürdürülebilir dünyayı bolluk yerine materyal kıtlıkla karakterize etmektedirler. Belirtilmiş olan beş değişkene vurgu yapılarak insan ve doğa arasındaki karşılıklı bağımlılık ortaya koyulmaya çalışılmaktadır. Ekonomik büyümenin katlanarak devam ettiğini dile getiren ekolojistler, bu durumun geçerliliğini koruması halinde dünyanın ani felaketlere maruz kalmasının kaçınılmaz olduğunu belirtmektedirler. Sonuç olarak ekolojistler, ekolojik tahribatın sebebi olarak var olan ekonomik, toplumsal ve siyasi sistemleri göstermektedirler. Çevre felaketlerinin önlenmesine yönelik teknolojik adımların yetersiz kalacağına vurgu yapılarak politika yapıcıların vakit kaybetmeden önemli adımlar atmaları gerektiğine vurgu yapmaktadırlar.

Ekolojizm kendi içerisinde Yüzeysel ve Derin ekolojizm olarak ikiye ayrılmaktadır. Açık yeşiller olarak da bilinen yüzeysel ekolojizm, insanlığın çıkarına ve sağduyuya yönelik çağrılarını bireylerin ekolojik hayat tarzını benimsemelerine ve siyasilerin de bu doğrultuda politikalar üretmelerine yeterli olacağını ifade etmektedir. Koyu yeşiller olarak bilinen derin ekolojistler ise basit çağrılarının yeterli olmayacağını belirterek siyasi önceliklerin radikal bir şekilde yeniden düzenlenmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Ekosistemin çıkarının diğer bütün çıkarlardan üstün tutulmasının elzem olduğunu ifade etmektedirler (Heywood, 2002: 63). Ekolojik düşünce diğer var olan akımları içerisinde de kendisine yer bularak yeni uzantıların oluşmasını sağlamıştır. Ekosozyalizme göre çevre tahribatı kapitalizmin bitmek tükenmek bilmeyen kar hırsı ile açıklanmaktadır. Ekonomik kalkınmaların ekolojik limitleri göz önünde bulundurularak sağlanması gerektiğinin üzerinde durularak sanayi toplumunun üretim esasına dayalı değerler sistemine karşı çıkılmaktadır (Ryle, 1988). Ekofeminizme göre ise ekolojik krizlerin temelinde erkek egemen sistem yer almaktadır. Erkeklerin diğer tüm konularda olduğu gibi doğa ile ilgili meselelere de kadınlardan daha duyarsız bir şekilde yaklaştıkları belirtilerek sorunlar açıklanmaya çalışılmaktadır. Kadınsal değerlerin ve davranış şekillerinin ekolojik toplumun oluşmasında önemli bir faktör olacağı savunularak ekolojik sorunların çözümü için atılması gereken ilk adımın erkek egemen toplum yapısının değiştirilmesi olduğu ifade etmektedirler (Collard, 1988: 97).

KÜRESEL EMİSYON PROBLEMİ

Küresel Emisyon Tarihsel Süreç

İklim yeryüzünde yaşamın sürdürülmesinin temel prensibi olarak değerlendirilen bir olgudur. 18.yüzyılda gerçekleşen endüstriyel devrim yerküre açısından büyük bir dönüşümün başlangıcını simgelemektedir. Bu devrim ile birlikte antroposen çağı başlamıştır. Böylelikle insanoğlunun yeryüzüne yönelik etkisi en üst safhaya çıkmıştır. Kutup buzullarında karbondioksit ve metan gazlarının yoğunlaşarak hava tuzaklarının oluşmaya başladığı evre de bu andan itibaren başlamıştır (Crutzen, 2002: 23). İklim ve çevre tahribatı açısından bir diğer dönüm noktasını da 1960'lardaki nükleer gelişmelerdir. Radyoaktif izotopların keşfedildiği bu dönem ile birlikte tahribat seviyesi oldukça artmıştır. Son 150 yılda bilinen gaz yataklarının %40'a yakını tüketilirken, kara yüzeylerinin neredeyse yarısında doğrudan insanoğlunun faaliyetleri neticesinde biyolojik çeşitlilik, besin döngüsü, toprak yapısı dönüşüme uğramıştır (Rojas, 2012).

İklim değişikliğine yönelik bilimsel çalışmalar 20.yüzyılın ikinci yarısına doğru başlamıştır. Olguyu inceleyen düşünürler iklim değişikliğinin tarihini üç ana döneme ayırmaktadırlar (Hughes, 2010: 76). Bu ayrımın temelinde bilimsel gelişmeler yatmaktadır. 1845 yılından 1925 yılına kadar olan birinci periyod iklim değişikliğinin nedenlerine yönelik sorgulamaların başladığı evredir. Buzul çağlar ile karşılaştırmalar yapılarak iklimin sabit bir karaktere sahip olmadığı ifade edildiği bu dönemde, Svante Arrhenius metan gazı ve karbondioksit gibi gazlar ile suyun buharlaşması gibi sebeplerden dolayı atmosferde bir sıcaklık bariyerinin oluştuğunu belirterek sera gazını açıklamıştır. Ancak Arrhenius küresel ısınma olgusunu manipüle ederek sıcaklık artışının insanlığın yararına olduğunu ifade etmiştir. Diğer bilim adamları ise dünya genelinde yaşanan soğuk dönemleri, majör volkanik patlamaların olduğu evrelerin takip ettiğine vurgu yapmışlardır ve bunun sebebi olarak atmosfere nüfuz eden aerosoller ve sülfürdioksidi göstermişlerdir. Bunlara ek olarak, dönem içerisinde güneş ışınları, yeryüzü değişimleri, iklim değişkenlikleri gibi konular üzerine araştırmalar yapılmıştır (Hughes, 2010: 77-79). Bu dönemi iklim değişikliğine yönelik kanıtların arandığı, elde edilen bulguların yanlış yorumlandığı bir periyod şeklinde ifade edebiliriz.

1945'ten 1975 yılına kadar olan ikinci evre ise ortaya atılan hipotezlerin test edildiği, devletlerin çevresel araştırmalara yönelik imkan sağladığı, uydu sistemleri ile sıcaklıkların ölçüldüğü ve bazı başarılı kanıtların elde edildiği dönemi ifade etmektedir. Teknolojik gelişmelerden iklim alanına yönelik de faydalanılmaya başlanılan bu dönemde güneş radyasyonundaki değişimler, Antarktika üzerinde oluşan Ozon deliği, stratosferin yapısı ortaya koyulmuştur (Schlesinger, 2011: 380). Bu dönemde devletler çevresel problemleri ulusal seviyede sorunlar olarak görmüşürler.

1975'ten günümüze kadar olan dönemde ise genel kabuller gerçekleşmeye başlamıştır. Birçok bilim adamı tarafından küresel ısınmanın varlığı kabul

edilirken, bunun temel sebebi olarak da insan faaliyetleri gösterilmiştir. Araştırmacılar atmosferdeki karbondioksit artışının devamının küresel sıcaklık artışına yağış miktarlarında değişimlere, kutup buzullarında kopmalara ve bazı adaların sular altında kalmasına yol açtığını ifade etmişlerdir. Bu dönemde iklim değişikliğinin küresel bir mesele olarak ele alınmasını sağlamaya yönelik çabalar sonuç göstermiş, çevre sorunları uluslararası gündeme gelerek dünya siyasetinde kendisine yer bulmaya başlamıştır.

İklim meselesinin ana tema olarak belirlendiği ilk konferans, 1979 yılında düzenlenen Dünya İklim Konferansı'dır. Bu konferansın oluşturmuş olduğu ivmeyle birlikte konuya yönelik siyasi algılarda dönüşümler yaşanmaya başlamıştır. Bu alanda politikalar oluşturulması amacıyla kurumsallaşmaya gidilmiştir. Bu doğrultuda önce 1985 yılında Sera Gazları Danışma Grubu oluşturulurken, ardından 1988 yılında BM Çevre Programı/UNEP ile Dünya Meteoroloji Örgütü/DMÖ öncülüğünde karar vericilerin de yer aldığı Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli/IPCC kurulmuştur. BM 1988 yılında düzenlediği genel kurul toplantısında iklim meselesini insanlığın ortak kaygısı olarak nitelendirmiş, ertesi yıl bünyesinde bulunan üyelerin bu konuda somut yükümlülükler altına girmesi çağrısında bulunmuştur (UNGA, 1988). 1989 yılında 67 ülkenin ve 11 uluslararası örgütün katılımıyla Noordwijk Konferansı düzenlenmiş, konferans sonucunda bir bildiri yayımlanmıştır. Konferanstan birkaç yıl önce yayımlanan Montreal Protokolünün CO₂ ve diğer sera gazı salınımlarına yönelik önlemler içermediği belirtilerek sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde, sanayileşmiş ülkelerin de onayıyla, devletlerin ortak ama farklılaştırılmış sorumluluklar alması gerektiği vurgulanarak 1988 yılındaki CO₂ düzeyinin 2005 yılına kadar %20 azaltılması hedeflenmiştir (UNFCCC, 1993). 1990 yılında da İkinci Dünya İklim Konferansı düzenlenmiştir.

Uluslararası alanda atılan bu adımlar küresel ısınmaya yönelik salınım sorununun önüne geçilmesi için ortak hareket etme arzusunun güçlendirmişti. Fakat bu ortak hareketin nasıl olacağı, bir araya getirecek olan anlaşmanın neleri içereceği, devletlerin anlaşma sürecinde sergileyecekleri politik tutumlar ve çıkarlarıyla çelişecek maddeler ile ilgili görüşmelerdeki izleyecekleri yol haritası çözümler önündeki mutlaklığı oluşturmaktaydı. Bu muğlaklığı gidermek amacıyla 1990 yılında BM Genel Kurulu'nun aldığı kararla BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi/BMİDÇS için komite oluşturulmuş, sözleşme 1992 yılında düzenlenen Rio Konferansı'na yetiştirilerek imzaya açılmıştır. Sözleşme 1994 yılında yürürlüğe girmiştir. Böylelikle iklim rejimi için uluslararası bir çatı oluşturulmuştur. BMİDÇS dört temel ilkeye dayanmaktadır. Bunlar; eşitlik ilkesi, ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ilkesi, ihtiyatlılık ilkesi ve sürdürülebilir kalkınmayı destekleme hakkı ve yükümlülüğüdür. Sözleşmeye taraf olan ülkeler sera gazı salınımları hakkında bilgiler toplamak, bu doğrultuda envanter geliştirmek, salınım miktarlarını azaltmak için uygulamalar ve politikalar hazırlamak ile mükelleftirler. Hazırlanan dosyaların da Taraflar Konferansı'na/COP sunulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, sözleşme ile taraf ülkelere bağlayıcı olmayacak şekilde salınım hedefleri belirlenmiştir. BMİDÇS'nin temel amacı ise

atmosferdeki sera gazı birikimlerini, iklim düzeni üzerindeki tehlikeli insani faaliyetlerden oluşan etkiyi engelleyecek bir seviyede durdurmayı başarmak şeklinde ikinci maddede ifade edilmiştir. Bunu gerçekleştirmek için de ekosistemin doğa ile uyumlaştırılacağı ve sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde hareket edileceği dile getirilmiştir (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı(a)).

BMİDÇS'nin bağlayıcı olmayan yapısı, belirlenen hedeflere ulaşılması noktasında soru işareti oluşturmuş ve bu sebepten dolayı yeni adımların atılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede, 1995 yılında COP1 olarak bilinen Berlin toplantısında *Berlin Bildirisi* yayımlanmıştır. Bildiriye göre BMİDÇS hedefleri gözden geçirilerek belirli zamanlarda belirlenmiş sayısal salınım hedeflerinin düzenlenmesi öngörülmüştür (UNFCC, 1995). Gelişen süreç içerisinde 1997 yılında organize edilen COP3 toplantısında Kyoto Protokolü hazırlanmış ve imzaya sunulmuştur. Protokol gelişmiş ülkelere yönelik salınım sınırlaması getirmiş, 2012 yılına kadar salınım miktarlarının 1990 yılındaki düzeyden %5.2 azaltılmasını hedef olarak göstermiş ve salınım ticareti uygulamasını çevre rejimine eklemiştir. Çevre sorununa yönelik küresel hareket etmede ilk somut adım olarak da ifade edilen protokol, birçok önlemi de içerisine barındırmaktadır. Bunlardan bazıları enerji verimliliğinin artırılması, sürdürülebilir tarım metotlarının uygulanması, yenilenebilir enerji kaynaklarına önem verilmesi, sözleşmeye aykırı hareket eden piyasa düzenlemelerinin kaldırılması, atıkların geri dönüşümünün sağlanmasıdır (Birleşmiş Milletler, 1998).

Kyoto Protokolü her ne kadar iklim politikalarının amaçlarını, araçlarını ve kurumlarını belirlemiş olsa da içerdiği esnek düzenlemelerden ve protokole uyum sağlanması gerekliliğinden dolayı uygulama pratiklerinin geliştirilmesi amacıyla görüşmeler yapılmaya devam edilmiştir. Bu doğrultuda 2001 yılında Fas'ta 2000 yılındaki Lahey COP6 ve 2001'deki Bonn COP6+ görüşmelerinin devamı olarak COP7 düzenlenmiştir. Marakeş Uzlaşması metniyle sonuçlandırılan görüşmeler ile gelişmekte olan ülkelere sağlanacak olan fonlar ve bazı diğer esnek düzenlemeler çözüme kavuşturulmuştur. Uzlaşma ile birlikte, bağlayıcılığı hususunda tartışmalı olmakla beraber, salınım yükümlülüklerini yerine getirmeyen ülkelere sonraki dönemde %30 ek salınım azaltması şartının getirilmesi kararlaştırılmış ve bu oranların takibi için Uygunluk Komitesi kurulmuştur (Barrett, 2005). Ayrıca iklim rejiminin devamlılığını ve etkinliğini sağlamak amacıyla Özel İklim Değişikliği Fonu, En Az Gelişmiş Ülkeler Fonu ve Uyum Fonu oluşturulmuş, böylelikle iklim değişikliği konusunda ileriye dönük sıçrama sağlanması düşünülmüştür (Dessai vd., 2003: 195-196). 2005 yılında Kyoto'da belirlenen hedef yıl olan 2012 sonrası dönemde atılacak adımlara ilişkin Montreal Toplantısı gerçekleştirilmiştir. Toplantıda Kyoto Protokolü'ne taraf olmayan devletleri de iklim rejiminin çatısı altına almak için protokol yolunun yanına sözleşme yolu da eklenmiştir. Sözleşme yolu ile birlikte BMİDÇS çerçevesinde protokole taraf olmayan ülkeler ile gerçekleştirilecek bir diyalog kanalı oluşturulmuştur. Ayrıca düzenlenecek toplantıların gündemlerinin tayin edilmesine yardımcı olmak,

üye verileri hakkında değerlendirmeler yapmak üzere Geçici Çalışma Grupları/GÇG oluşturulmuştur (UNFCC, 2006).

2007 yılında düzenlenen IPCC Dördüncü Değerlendirme Toplantısı'nda yayımlanan raporda sera gazlarının en düşük düzeyde tutulabilmesi için devletlerin ortak bir şekilde hareket etmesinin üzerinde durularak 2020'ye kadar salınımların 1990 yılındaki seviye üzerinden yaklaşık olarak %40 azaltılması gerektiği ifade edilmiştir (UNFCC, 2007). Hedef olarak belirlenmiş olan 2012 yılına kadar olan verileri ortaya koyan IPCC Beşinci Değerlendirme Raporu, ileriye doğru çok fazla adımın atılmadığını göstermektedir. Rapora göre, iklim değişikliği dünya genelinde etkisini göstermektedir. Bu sav, okyanusların ve atmosferin ısınmasıyla, kar yağışlarının ve buzulların miktarındaki düşüşle, deniz seviyesinin yükselmesiyle ve karbondioksit salınımının son 800 bin yılda görülmemiş düzeye erişmesiyle desteklenmiştir. 1983-2012 yılları arasındaki dönem son 1400 yılın en sıcak periyodu olduğunun altı çizilmiş ve dünya ısısının bu dönemde 0,85 derece arttığı ifade edilmiştir. Rapor var olan sera gazı emisyon seviyesinin devamı halinde yerkürede kalıcı hasarların meydana geleceği uyarısında bulunulmuştur.

İklim değişikliğine ve sera gazı salınımına karşı atılan son adım ise 2015 yılında Paris'te düzenlenen İklim Zirvesi ve izleyen süreçte imzalanan Paris İklim Anlaşması'dır. BMİDÇS kapsamında 22 Nisan 2016'da devletlerin imzasına açılan ve 4 Kasım 2016'da yürürlüğe giren anlaşma 195 ülke tarafından imzalanarak en fazla tarafa sahip olan iklim değişikliği girişimi özelliğindedir (BBC Türkçe, 2016). Anlaşma çerçevesinde taraf olan devletler uzun dönemde küresel sıcaklık yükseliminin endüstrileşme evresi öncesindeki döneme göre 2 derece altında kalmasını sağlayacak adımlar atmaya ve sera gazı salınım seviyesini küresel eylem ile ortak bir şekilde azaltmayı taahhüt etmişlerdir. Taraf devletler belirlenen hedefleri gerçekleştirmek amacıyla aldıkları tedbirleri ve bu tedbirlerdeki başarı oranını içeren raporlar yayımlayacaklarının sözünü vermişlerdir. Anlaşma her ülkeye sera gazı salınımı azaltma miktarını kendi kendine belirleme imkânını vermektedir. Bu noktada anlaşmanın tek koşulu, belirlenen hedefin uygulayıcı ülke için zorlayıcı seviyede belirlenmiş olmasıdır. Anlaşmanın nihai hedefi ise 2030 yılında salınımının gerçekleşmesi beklenen 55 gigatonluk miktarın 40 gigaton seviyesine indirmek ve böylelikle küresel ölçekte 2 derecelik sıcaklık düşüşünü sağlayabilmektir. Ayrıca anlaşma kapsamında gelişmekte olan ülkelerin salınımlara karşı gerekli adımları atabilmeleri adına, hali hazırdaki bütçesi 10 milyar \$ olan ve 2020 yılına kadar 100 milyar \$ seviyesine ulaştırılması hedeflenen, bir fon kurulmuştur (T. C. Dışişleri Bakanlığı).

İklim Değişikliğinin SWOT Analizi

Küresel emisyonlar insanoğlunun varlığını sürdürebilmesi hususunda oldukça fazla öneme sahiptir. Karbondioksit ve sera gazı gibi salınımlar iklim değişikliğinin temel sebeplerinden birini oluşturmaktadır. İklim değişikliğinin varlığını bilimsel kanıtları olarak kuraklık, küresel deniz seviyelerinin artması, deniz yüzeyi sıcaklıklarının artması, Arktik ve Antarktik bölgelerindeki

buzullardaki erime, küresel ısınma, atmosferde artan CO₂ miktarı ve okyanus asitlenmeleri gösterilebilir. Konu ile ilgilenen ilk bilim adamları salınım ile iklim değişikliği arasında doğrudan bağlantı kuramamaktaydılar. 2007 yılında ise bu bağlantı ilk kez bilimsel olarak literatüre dâhil edilmiş ve iklim değişikliğinin bir gerçekliği oluşturduğu, bunun temel sebebinin de insan oğlu kaynaklı salınımlar olduğu ifade edilmiştir (Pachauri, 2014). Böylelikle insan kaynaklı çevre sorunlarının varlığı ortaya koyularak, hem bu sorunların görmezden gelinmesinin önüne geçilmiş hem de bu sorunların çözümüne yönelik adımlar atılması için temel dayanak oluşturulmuştur.

Küresel salınımlara yönelik atılacak adımlarda birtakım zafiyetler yaşanabilmektedir. Çevre, iklim değişikliği, küresel salınımlar vb. konularda uluslararası arenada birçok konferans düzenlenmiş, birçok değerlendirme yapılmış ve birçok karar alınmıştır. Ancak bu 'birçok'ların fazla olması bölünmüşlük sorununu oluşturabilmektedir. Bu bölünmüşlük sebebi ile farklı konularda çok sayıda beklenti içine girilmekte ve bunun neticesinde hem gerçekleştirilmesi hedeflere ulaşmak zorlaşmakta hem de uygulamaya dökülen projelerin etkisinde azalmalar olabilmektedir. Uygulamaların hayata geçirilmesi noktasında yaşanan bir diğer sıkıntılı durum ise yavaş işleyen süreçtir. Yavaş işleyen bu süreç kimi zaman politikacılar ekonomik veya siyasi çıkar odaklı anlayıştan uzak adımlar atmalarında vazgeçebilmelerine, kimi zamanda lobi gruplarının olaya müdahil olup mevzuatlarda değişiklik için baskı yapmalarına neden olabilmektedirler. Küresel emisyon sorunu karşısında zayıflık oluşturan bir diğer durum ise ortak hareket etme problemi. Bu problemin temelinde ise birçok neden yatmaktadır. Alınan önlemlerin etkilerinin ne olacağına tam olarak bilinmemesi, ülkeler arasında bilgi edinme ve bilgiye sahip olma noktasındaki eşitsizlik, belirlenen hedef doğrultusunda devletlerin verdikleri taahhütlere sadık kalma şüphesi bu nedenler arasında gösterilebilir. Çevresel meselelerin ele alınış biçimleri de bu noktada önem teşkil etmektedir. Çevre sorunlarının uluslararası bir sorun olarak mı değerlendirildiği ya da insanlığa karşı bir tehdit olarak mı algılanması bu biçimlere örnek şeklinde verilebilir (Viotti & Kauppi, 2012: 496).

Salınımlar ile mücadelede karşılaşılan en dikkat çekici iki mesele ise benimsenmiş kapitalist sistem ve tarihsel sorumluluktur. Devletler 18.yüzyılın sonlarından beridir ekonomik alana hâkim olan kapitalist üretim modelini benimsemiş durumdadırlar. Bu modelin temelinde yer alan sürekli kar olgusu birçok alanı etkilediği gibi çevreyi de olumsuz etkilemektedir. Uluslararası arenada devletler gelişmişlik düzeyine erişmek, gerekli ülkesel kalkınmayı gerçekleştirmek için bu modeli uygulamaya dökmeye çalışmaktadırlar. Zihinlere yerleşmiş olan bu üretim tekniği ile hareket eden devletler, bu modelde kısıtlamaya gidilecek herhangi bir tasarıya şiddetle karşı çıkmaktadırlar. Böylesine girişimleri kendilerinin kalkınmalarına izin verilmemesi, sürekli olarak mevcut hegemon devletlere bağımlı kalmalarının istenmesi ve ekonomik kalkınmadan ödün verme olarak yorumlamaktadırlar. Ekonomik kalkınma ve emisyonlar meselesiyle ilgili bir diğer görüş ise çevreyi koruma amacıyla olan kararların, kalkınma karşıtı olan, insanın refah

artırımını göz ardı eden bir karaktere sahip olduğunu ifade etmektedir (Saidi, 2010: 3). Küresel ısınmanın tamamıyla eşitsizlik ile ilgili bir mesele olduğu düşüncesinden hareketle tarihsel sorumluluk konusu bir diğer zafiyeti oluşturmaktadır (Roberts & Parks, 2007: 35). En çok kimin zarar gördüğüne değil, sorunun çıkmasına ilk kimin neden olduğuna odaklanan bu yaklaşımda, içerisinde bulunan zamanda sorumluluğun eşit paylaşılmasının ve ortak hareket edilmesinin mümkün olmayacağı ifade edilmektedir. Bu çerçevede yapılan araştırmalara göre sanayi devriminden günümüze kadar birikimli salınımın %83'ünden gelişmiş ülkeler sorumlu olarak gösterilmektedir (Ravindranath & Sathaye, 2002: 233).

Çevre ve salınım konularında adımların atılması ve ilerletici politikaların uygulanması için önemli fırsatlar bulunmaktadır. Bu fırsatların başında iklim değişikliğinin ve çevre tahribatının bilimsel olarak kanıtlanmış olması gelmektedir. Çevre sorunlarına yönelik politikalar oluşturulması için karar vericilerin önüne somut deliller konulabilmekte ve onlara bu doğrultuda hareket etmeleri için baskı uygulanabilmektedir. İkincil fırsat olarak ise çevre odaklı örgütlerin ve düşünce kuruluşlarının sayısında artışın yaşanması ve toplumlarda bir çevre bilincinin oluşmuş olması gösterilebilir. Bu konuda artık bir örgütlenme ve harekete geçebilme pratiği oluşmuştur. Üçüncü olarak, çevre sorunlarının çözümlerine yönelik daha önce görülmemiş seviyede siyasi desteğin ve mutabakatın sağlanmış olması ifade edilebilir. Paris İklim Anlaşması'na 195 ülke taraf olmuş ve hem salınımların azaltılması hem de sıcaklık artışının 2°'nin altına indirilmesi yönünde taahhütte bulunmuştur. Dördüncü olarak ise çevre ve salınım problemlerine yönelik devletlere oldukça önemli miktarlarda sunulan teşvik fonları gösterilebilir. Böylelikle hem önlem almak isteyip de yeterli imkanlara sahip olmayan devletlere kaynak sağlanmakta hem de sorunlara yönelik adım atan ve bunu sonuçlandıran devletleri motive edici bir ödül oluşturulmaktadır.

Diğer yandan ise hem yerkürenin geleceğinin hem de çevre sorunlarının çözümünün önünde birçok tehdit bulunmaktadır. Var olan üretim anlayışının devam etmesi halinde içinde bulunduğumuz dünya meydana gelen tahribat yükünü kaldıramayacak noktaya gelecek ve bu durum tüm canlılar için büyük bir sorun oluşturacaktır. Mevcut koşulların bir sonucu olarak oluşacak olan küresel sıcaklık artışı iklimlerin, canlıların ve insanların karakteristik özelliklerinde değişimlerin gerçekleşmesine sebep olacaktır. Küresel emisyonun temel etken olduğu iklim değişikliği hakkında yayımlanan bir rapora göre salınımlar mevcut durumdaki hali ile devam ederse ortalama sıcaklık sanayi öncesi döneme kadar 5 dereceye kadar artma potansiyeli taşımaktadır. Sıcaklığın 3-4 derece artması milyonlarca insanın yerleşim yerlerinin sular altında kalmasına ve kuraklığa uğramasına sebep olacaktır. Sıcaklığın 2 derece artması var olan canlı türlerinin %15 ile %40'ını yok olma tehlikesi altında bırakacaktır (Stern, 2006).

Salınımların etkisiyle tarım arazisi alanları daralmaktadır. Her yıl yaklaşık olarak 10 milyon hektarlık alan tarıma elverişsiz hale gelmektedir. Bunun

sonucu olarak da gıda üretimi azalmaktadır (Viotti & Kauppi, 2012: 495). Karbondioksit salınımı sebebiyle bir yandan ormanlar ve tarım alanları verimsiz hale gelirken, diğer yandan deniz sularındaki asit oranı yükselmektedir. Ormansızlaştırma da salınımların etkisinin artmasında önemli bir yere sahiptir. Bazı araştırmalar ormansızlaştırma faaliyetlerinin taşımacılık sektörünün oluşturduğu salınımlardan daha tehlikeli olduğunu ortaya koymaktadır (Baker, 2016: 90). Yalnızca 1990'lı yıllarda orman özelliğini kaybeden alanların miktarının dünya genelindeki orman alanlarının %2.4'üne denk gelen 94 milyon hektar olduğu ifade edilirken, tropikal ormanların yıllık %1 oranında azalma seyrine sahip olduğu belirtilmiştir. Salınımların etkisini gösterdiği bir diğer olumsuz durum ise temiz su kaynaklarının kirlenmesidir. 1990'ların ortasında dünya nüfusunun %40'ını oluşturan 8 ülke su kıtlığı yaşamıştır. Günümüzde ise yaklaşık 1.1 milyar insan temiz su kaynaklarına erişim sıkıntısı yaşamaktadır. Yaklaşık 2.4 milyar insanın yeterli sağlık hizmetlerine erişme noktasında sıkıntılar yaşadığı günümüz dünyasında her yıl su kirliliği ile ilişkili yaklaşık 5 milyon ölüm gerçekleşmektedir (Viotti & Kauppi, 2012: 496-500).

Çevre sorunlarının çözümünün önündeki başlıca tehdit günümüz uluslararası arenasının en önemli ve karar verici aktörleri olan devletlerdir. Devletlerin salınım ve diğer çeşit çevre problemlerine neden olan unsurlara yaklaşımı genellikle realist açıdan olmakta ve bu durumu hem iç siyasette hem de uluslararası siyasette politik bir pazarlık malzemesi olarak kullanabilmektedirler. Özellikle gelişmekte olan devletler tarafından kalkınma ekseninde ele alınan olgu, kendi büyümelerinin önüne koyulan bir ket olarak algılanmaktadır. İkincil olarak ise çevre önlemlerinin alınmasının ön görüldüğü anlaşmaların sahip olduğu bağlayıcılık sorunudur. Çevre anlaşmalarının daha çok devletin taraf olması merkezli hazırlanmasından dolayı, devletlere geniş bir manevra alanı bırakmaktadır. Bu durumun neticesi olarak bir yandan önlemlerin ihlali durumunda yaptırım mekanizması eksikliği sorunu ortaya çıkmakta, diğer yanda bazı büyük devletlerin küresel ölçekli çevre sözleşmelerine taraf olmamaları, ABD'nin hem Kyoto Protokolü'ne hem de Paris İklim Anlaşması'na katılmaması gibi, diğer devletlerin kararlarını etkilemekte ve sorunların çözümüne yönelik adım atmaları hususunda soru işareti oluşturabilmektedir.

EMİSYON MESELESİ VE DEVLETLERİN SORUNA YAKLAŞIMI

Anarşik bir düzlemde olan uluslararası sistemde devletler güvenlik ve kalkınma ekseninde hareket etmektedir. Bu doğrultuda belirlenen hedeflere ulaşılması için belirlenen rotada önlerine çıkacak engelleri, politikaları, anlayışları etkisiz hale getirmekte veya görmezden gelmektedirler. Çevre sorunlarına yönelik alınacak önlemler de bu çerçevede değerlendirilmekte ve kalkınma yolunda birer engel olarak görülebilmektedir. Bu durumun oluşmasında uluslararası arenanın öncü aktörlerinin attığı adımlar oldukça önemlidir. Bu aktörlerin çıkarları söz konusu olduğunda, çevre ve salınım sorunlarına yönelik alınmış olan önlemleri yok sayması veya ihlal etmesi diğer

birçok devleti önlem alma noktasında tereddüde düşürmekte ve olayın özünden uzaklaşılmasına sebep olabilmektedir. Bunun neticesinde çevre sorunları ile mücadelede ciddi sorunlar yaşanabilmektedir.

Uluslararası Arenada Çevreden Vazgeçilebilirlik Örnekleri

Uluslararası arenanın öncü devletlerinin attığı adımlar diğer devletler için özendirici ve cesaretlendirici olabilmektedir. Ancak atmadıkları her adım, koydukları her şerh ve çekildikleri tüm protokoller de anlamlarını yitirebilmektedir. Bu durum hem belirlenen hedeflere ulaşılması noktasında bir sorun meydana getirirken hem de az gelişmiş ve gelişmekte olan devletler için de bir vazgeçiş dayanağını oluşturabilmektedir.

Uluslararası arenada diğer devletleri etkileme kapasitesi olarak sahip olduğu ekonomik ve askeri güç ile başta ABD'nin geldiğini ifade edebiliriz. İklim ve salınım sorunlarına yönelik alınan önlemlere karşı ABD birçok kez karşı çıkmıştır. 2001 yılının Mart ayında ABD Başkanı G.W.Bush, Kyoto Protokolü'nü onaylamayacaklarını açıklamıştır (Revkin, 2001). Şubat 2002'de Beyaz Saray tarafından Kyoto Protokolü'nün yerine Temiz Gökyüzü ve Küresel İklim Değişikliği Girişimi (Clear Skies and Global Climate Change Initiative) açıklanmıştır. Bu girişim sera gazı salınımının ekonomik üretim ile oranlanacak şekilde düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir (Bush, 2002). Bu doğrultuda Bush yönetimi ABD'nin konuya ekonomik kalkınma çerçevesindeki yaklaşımını eleştiren ve bir sonraki dönemin IPCC başkanlığı için en büyük aday olan Robert Watson'a verdiği desteği geri çekmiştir (Revkin, 2002).

ABD'nin bir diğer uluslararası salınımla mücadele girişimine eleştirisi 2016 yılında imzalanarak yürürlüğe konulan Paris İklim Anlaşması'na yönelik olarak Donald Trump yönetiminde gerçekleşmiştir. Trump küresel ısınmanın ve iklim değişikliğinin meselesinin çok pahalı bir aldatmaca olduğunu ifade ederek bu aldatmacayı oluşturanların gezegenin geleceğinin kurtarılması için daha çok vergi ödenmesi ve fon oluşturulması aracılığıyla paranın akışını devam ettirmeye çalıştıklarını dile getirmiştir (Sheppard, 2016). İklim değişikliğinin bir uydurma olduğunu düşünen Trump, soruna yönelik yapılan harcamaların geri dönüşünün olmadığı savunmakta ve bu harcamaların ekonomik büyümeyi engelleyecek boş harcamalar olduğunu belirtmektedir. Bu çerçevede Trump, yıllık bütçesi \$8,14 milyar olan ABD Çevre Koruma Ajansı (EPA)'nın başına iklim değişikliğine inanmayan Scott Pruitt'i getirmiş, Temiz Enerji Planı'nı geri çekmiş, Paris İklim Anlaşması'na katılmayacağını dile getirmiş ve kömür yatakları açısından oldukça fazla rezervlere sahip olan ülkede bu sanayiye yeniden canlandıracağını açıklamıştır (Sarlin, 2017). Bu durum uluslararası kamuoyunun emisyon ile mücadelede olan umudunda kırılmalara yol açmıştır.

Küresel salınımla mücadelede en ön sırada yer alan aktörlerden olan Avrupa Birliği, 2010 yılında başlayan ve birçok ülkesine nüfuz eden Avro Krizi nedeniyle bu mücadelesinde ödünler vermiştir. AB, 2005 yılında Salınım Ticaret Sistemi'ni uygulamaya koymuştur. Aktörlere belirli miktarda CO₂ salınımı izni veren bu sistem kriz nedeniyle gerçekleştirilen üretimin artması

ve ayrılan ödeneklerin azalmasından dolayı beklenenden daha fazla salınımın gerçekleşmesi sebebiyle 2019 yılına kadar askıya alınmıştır (Forest Trends Ecosystem Marketplace(a)).

Kyoto Protokolü'nün imzalandığı ülke olan Japonya, etrafının okyanus ile çevrelenmiş olmasından kaynaklı olarak iklim değişikliği sorununun karşısın en zayıf kalan ülkelerden birisidir. Bu sebepten dolayı iklim değişikliği ile mücadelede en önde gelen devletlerden birisi olması beklenen Japonya'nın sera gazını azaltmanın maliyetlerinden dolayı arka planda kaldığı görülmektedir (Ohta, 2009). 2010 yılında Kyoto Protokolü'nün ikinci taahhüt dönemi için imza atmamıştır. 2014 yılında ise nükleer santrallerini kapatan Japonya, bunun yerine fosil yakıtları kullanmaya başlamış ve bunun neticesinde sera gazı emisyonu seviyesini 1990 yılındaki düzeyinden %25 daha az bir miktarda tutacağı sözünden caydığını açıklamıştır (Forest Trends Ecosystem Marketplace(b)).

Örneklere belirtildiği üzere devletler iklim değişikliği ve küresel salınımla mücadeleye kimi zaman bu olgunun varlığına inanmayan yöneticilerden dolayı, kimi zaman ekonomik kalkınmanın daha önemli görülmesinden dolayı, kimi zaman ise iklim maliyet hesaplarından dolayı çevreci anlayıştan vazgeçmektedirler. Devletler herhangi bir ekonomik olumsuzluk ile karşılaştıklarında çevre konusunda verdikleri taahhütlerden cayabilmektedirler.

Tablo 1: Karbon Salınımının Yarısına Neden Olan 23 Şirket (1988-2015)

Firma	Toplam Salınım Miktarı (Milyon Ton)	Toplam Salınım Payı (%)
China Coal	128,933	14,3
Aramco	40,561	4,5
Gazprom OAO	35,221	3,9
National Iranian Oil Co	20,505	2,3
Exxon Mobil Corp	17,785	2
Coal India	16,842	1,9
Pemex	16,804	1,9
Russia Coal	16,740	1,9
Shell	15,017	1,7
CNPC	14,042	1,6
BP	13,791	1,5
Chevron	11,823	1,3
PDVSA	11,079	1,2
Abu Dhabi National Oil Co	10,769	1,2
Poland Coal	10,480	1,2
Peabody Energy Corp	10,364	1,2
Sonatrach SPA	8,997	1
Kuwait Petroleum Corp	8,961	1
Total	8,541	0,9
BHP Billiton	8,183	0,9
ConocoPhillips	7,463	0,9
Petrobras	6,907	0,8
Lukoil	6,750	0,8
Toplam	446,558/899,199	49,8/100

Kaynak: CDP Carbon Majors Report, 2017.

Küresel Emisyon Sorununda Türkiye

Türkiye'nin çevre problemlerine yönelik adımları çoğunlukla devlet merkezli olarak atılmaktadır. Özel sektörün sorunlara yönelik projeleri ise 2010 sonrası dönemde ağırlık kazanmıştır. Devlet merkezli yaklaşımın doğal bir sonucu olarak Türkiye'nin dış politikada sergileyeceği davranışlar belirleyici etmen

konumundadır. Türkiye'nin uluslararası arenada çevre konulu bir anlaşmaya ilk kez taraf oluşu Viyana Anlaşması'nın Montreal Protokolü ile 1991 yılında gerçekleşmiştir. Türkiye'nin bu protokole imza atması kolay olmamıştır. Dönemin dış politika anlayışının bir yansıması olarak Türkiye protokole bir yandan septik bir açıyla yaklaşırken diğer yandan bekle-gör politikası çerçevesinde adımlar atmıştır. Bu iki anlayışın temelinde de ekonomik çıkarlar yer almaktadır. Yenice sanayileşmeye başlayan bir ülke olarak Türkiye, protokolce belirlenen hedeflere uymanın kendi kalkınmasının önünde bir engel olacağı tereddüdüne sahip olmuştur. Ancak AB'nin Ozon Tabakası'nın incelmesine neden olan kimyasalların kullanımını yasaklayan bu protokole taraf olmayan ülkeler ile olan ticari ilişkilerinde kısıtlamaya gideceğini açıklaması üzerine Türkiye dahil birçok ülke protokole taraf olmayı kabul etmiştir (Benedick, 1998: 243).

Ticari çıkarların çevresel çıkarlara üstün geldiğini gösteren bu durum ülkelerin asıl motivasyonunu ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda Türkiye kloroflokarbon (CFC) kullanımını 2006 yılında sonlandırırken, 2008 yılından itibaren de zorunlu kullanım alanları dahil tüm ithalatını yasaklamıştır. Halon gazlarının ithalatı da 2008 yılında durdurulurken, yalnızca iç piyasadaki talebin karşılanması için zorunlu kullanımı serbest bırakılmış ve bunun takibi için Türkiye Halon Gazı Bankası (TÜHAB) kurulmuştur. Ayrıca yine 2008 yılında *Ozon Tabakasını İncelten Maddelerin Azaltılmasına İlişkin Yönetmelik* yayınlamıştır (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı(b)). Türkiye, Ozon Tabakası'nın korunmasına yönelik bugüne kadar yürütücülüğünü Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın yaptığı birçok projeyi de hayata geçirmektedir (Tablo 2).

Tablo 2: Ozon Tabakası'nın Korunmasına Yönelik Türkiye'nin Projeleri

Proje Adı	Proje Süresi	Proje Bütçesi	Proje Uygulayıcısı
XPS (Extrüde Polistren) Köpük Panel Üretim Sektöründe Pilot Projesi	2010-2011	\$165000	UNDP
PU Sandviç Yalıtım Panelleri ve Sert Köpük Üretiminde HCFC-141b ve XPS Köpük Üretiminde HCFC 142b ile HCFC Sonlandırılması Şemsiye Yatırım Projesi	2009-2013	\$7713490	UNDP
Kurumsal Kapasitenin Güçlendirmesi Projesi (5.aşama)	2009-2013	\$260000	UNIDO
Türkiye'de kullanılan Florlu Gaz Kullanımına ilişkin Teknik Yardım ve İlgili Yönetmeliğin Uyumlaştırılması Projesi	2013-2014	€167992	AB
Ozon Tabakasını İncelten Maddelerin Bertarafına Yönelik Pilot Proje	2012-2014	\$1013000	UNIDO
Hidrokloroflorokarbon (HCFC) Gazlarının Sonlandırılması Yönetim Planı Projesi	2012-2018	\$14389490	UNIDO
Kurumsal Kapasitenin Güçlendirmesi Projesi (6.Aşama)	2013-2015	\$260000	UNIDO

Kaynak: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası.

Türkiye'nin BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS)'ne katılım süreci ise oldukça sancılı olmuştur. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) üyesi bir ülke olarak değerlendirilen ve gelişmiş ülke statüsünde ele alınan Türkiye, anlaşmanın hem Ek-I (*Anlaşmaya taraf olan gelişmiş ülkeleri ifade etmektedir. Daha sıkı azaltım yükümlülüklerine sahip olan bu ülkeler salınımlarını sınırlamakla ve yutaklarını iyileştirmekle sorumlu tutulmaktadır.*) hem de EK-II (*Listede yer alan gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere sözleşmeden kaynaklanan sorumluluklarını yerine getirmelerine yardımcı olmak, mali destekte bulunmak ve teknoloji transferini gerçekleştirmek için yükümlü olduğunu ifade etmektedir.*) listesinde yer almıştır. Bu durumdan dolayı haksızlığa uğradığını ifade eden Türkiye, anlaşmaya taraf olmamıştır. BMİDÇS'yi desteklediğini uluslararası toplantılarda dile getiren Türkiye, statüsüne ilişkin önerilerde bulunarak anlaşmaya katılım şartlarını sunmuştur. 2001 yılında Fas'ın başkenti olan Marakeş'te düzenlenen COP 7'de Türkiye'nin Ek-II listesinden adının silinmesi, Ek-I listesinde diğer ülkelere ayrıcalıklı olarak yer alacağına karara bağlanması ve taraf olmaması halinde hem AB ile ticaretinin yaptırımlara maruz kalma tehlikesi hem de iklim değişikliği fonlarından yararlanamama riski üzerine Mayıs 2004'te 189. taraf olarak anlaşmaya dahil olmuştur (Cemre, 2006: 9-10). Çıkar temelli (Interest-based) yaklaşıma göre devletlerin uluslararası çevre düzenlemelerine katılımında ekolojik zayıflık ve

maliyet azaltımı önemlidir (Sprinz & Vaahtoranta, 1994). Bu çerçeveden ele alındığında Türkiye'nin ticari kayıptan kaçarak maliyetleri azaltma noktasından hareketle anlaşmaya dahil olduğu ifade edilebilir.

Tablo 3: BMİDÇS Çerçevesindeki Türkiye'nin Projeleri

Proje Adı	Projenin Uygulayıcısı	Projenin Yürütücüsü	Projenin Bütçesi	Projenin Süresi
Ulusal Bildirimlerin Hazırlanması Projesi - 6	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	TÜBİTAK	\$2300000	2014-2016
İklim Değişikliği İki Yıllık Raporların Hazırlanması Projesi	UNDP & GEF	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	\$412000	2014-2016

Kaynak: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı; UNDP Türkiye

1997 yılında düzenlenen BMİDÇS COP3 toplantısında kabul edilen ve endüstriyellemelerini tamamlamış olan taraf ülkelere bağlayıcı sera gazı salınım sınırlaması getiren Kyoto Protokolü'nün temelinde ortak fakat farklılaştırılmış yükümlülükler ilkesi yer almaktadır. Bu doğrultuda ayrımların yapıldığı protokolde, EK-A listesinde kapsanan sera gazı salım kaynakları belirtilirken, EK-B listesinde ülkeler arası sınıflandırmaya gidilmiştir. Bu çerçevede EK-I kategorisinde yer alan sanayileşmiş ülkeler 2008-2012 yılları arasında sera gazı salınımını 1990 düzeyinin %5 altına indirme taahhüdünde bulunmuşlardır. Türkiye'nin protokole taraf oluşu ise Ağustos 2009'da resmi olarak başlamıştır. Ancak EK-B dışı taraf ülke olarak protokolde konumlanan Türkiye, 2020 yılına kadar herhangi bir yükümlülük altına girmeyen tek ülke olmuştur (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı(b)). Türkiye'nin protokole taraf olmasının temelinde yer alan etkenleri AB ile siyasi ve ekonomik ilişkilerini güçlendirmek, çevre konusunda atılacak adımlarda söz sahibi olabilmek ile uluslararası arenada saygınlığını ve görünürlüğünü artırmak şeklinde sıralayabiliriz.

Tablo 4: Türkiye'nin Kyoto Protokolü Çerçevesindeki Projeleri

Proje Adı	Projenin Uygulayıcısı	Projenin Bütçesi
Türkiye'de İklim Değişikliği Alanında Kapasite Geliştirme Projesi	AB	€15500000
Sera Gazı Emisyonlarının İzlenmesi Mekanizmasına Destek Projesi	AB	€3000000
Karbon Piyasasına Hazırlık İçin Ortaklık Programı	Dünya Bankası	\$8000000

Kaynak: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı; AB Türkiye Delegasyonu; PMR Türkiye Türkiye'nin çevre konulu anlaşmalara katılmasının altında yatan başlıca faktörlerden birisi de çevre anlaşmalarının en büyük destekçi aktörlerinden biri

olan AB ile ikili ilişkilerini geliştirmek ve bu çerçevede ekonomi ve ticaret alanlarında var olan hacmi büyütmek olduğu söylenilebilir. Bu çerçevede Türkiye'nin diğer siyasi etkenlerinde katkısı göz önünde bulundurulurken bu amacına ulaştığını Tablo 5'te görülmektedir.

Tablo 5: İmzalanan Çevre Anlaşmaları Sonrası Türkiye – AB Dış Ticaret Rakamları

Montreal Sonrası			BMİDÇS Sonrası			Kyoto Sonrası		
Yıllar	İthalat	İhracat	Yıllar	İthalat	İhracat	Yıllar	İthalat	İhracat
1991	9,9	7,3	2004	48,1	36,7	2009	56,6	47,2
1992	10,6	7,9	2005	52,7	41,5	2010	72,3	52,9
1993	13,8	7,6	2006	59,4	48,1	2011	91,4	62,6
1994	10,9	8,6	2007	68,4	60,7	2012	87,6	59,4

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046

Devlet merkezli olarak çevresel problemleri ele alan Türkiye'de, yasama erki olan Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nde Rio Konferansı'nın düzenlendiği 1992 yılından Kasım 2017 'ye kadar çevre ve çevre ile bağlantılı görüşülmüş tasarıların adedi Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6: TBMM'de Görüşülen Çevre Konulu Tasarı Sayıları

Toplam Görüşülen Tasarı	Çevre İle Bağlantılı Tasarı	Çevre Konusundaki Tasarı	Çevre Konulu Kanunlaşan Tasarı	Salınım Konusundaki Tasarı	Salınım Konulu Kanunlaşan Tasarı
12385	148	46	23	1	1

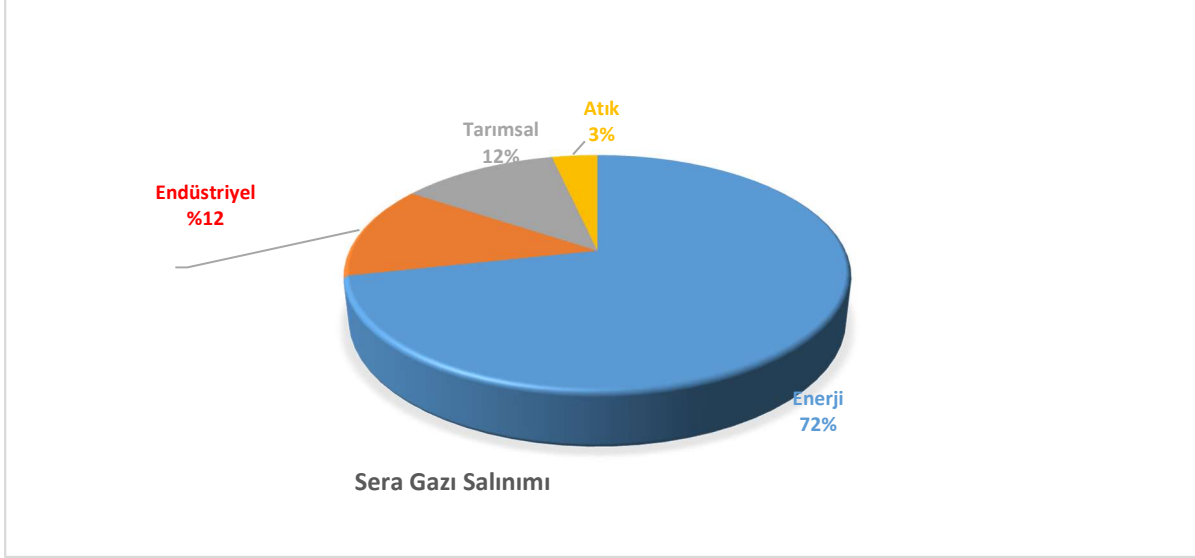
Kaynak: TBMM Geçmiş Dönem Kanun Tasarı ve Teklifleri Sorgu Formu

Bu süreç içerisinde görüşmesi yapılan 12385 tasarıların %1,2'sine denk gelen 148 adet tasarı çevre ile bağlantılı tasarılar olup, bunların da 46 tanesi doğrudan çevre konusuyla ilgilidir. Bu periyotta salınım konulu olan tasarı adedi yalnızca 1 tanedir. Nisan 2010'da görüşülüp kanunlaşan bu tasarı konusunu nükleer bir kazanın olması durumunda ortaya çıkacak olan radyoaktif salınımlar oluşturmaktadır (TBMM). Bu durum Türkiye siyasi ajandasında çevre meselesinin ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu kanunun haricinde yürürlüğe bazı yönetmelikler ve tebliğler koyulmuştur. Ağustos 2010'da *Sera Gazı Emisyon Azaltımı Sağlayan Projelere İlişkin Sicil İşlemleri Tebliği*, Nisan 2012'de ise *Sera Gazı Emisyonlarının Takibi Hakkında Yönetmelik*, Temmuz 2014'te ise *Sera Gazı Emisyonlarının İzlenmesi ve Raporlanması Hakkında Tebliğ*, Nisan 2015'te *Sera Gazı Emisyonlarının Doğrulanması ve Doğrulayıcı Kuruluşların Yetkilendirilmesi Tebliği* Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı(c)).

Kyoto Protokolü'nün esnek salınım ticareti mekanizmalarından faydalanamayan Türkiye'de, 2005 yılından itibaren Gönüllü Karbon Piyasaları'nda işlem gören sertifikalı projeler yer almaktadır. Gönüllü Karbon

Piyasası hükümetlerden bağımsız olarak iklim değişikliği sorununa yönelik oluşturulmuş hedef piyasalardır. Bu piyasada bireyler, iş dünyası, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimler yer alabilmektedirler (Life Enerji, 2017).

Şekil 1: Türkiye’de Sera Gazı Salınımlarının Sektörel Dağılımı 2015



Kaynak: TÜİK

Türkiye’de 2015 yılında gerçekleştirilen sera gazı emisyon miktarı 475,1 Milyon Ton(Mt) olarak kaydedilmiştir. 1990 yılındaki miktarla kıyaslandığında %122’lik bir artışın olduğu, kişi başı CO₂ eşdeğeri salınım miktarının ise aynı süreç içerisinde 3,88 tondan 6,07 tona yükseldiği görülmüştür. (TÜİK, 2017). Bu salınım miktarlarının azaltılması için oluşturulan gönüllü karbon piyasasında Mayıs 2012’de 201 (Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, 2012), Nisan 2014’te 308 (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı(d)) olan proje sayısı 2016 sonunda 323’e (Life Enerji, 2017) çıkmıştır. Bu projeler neticesinde 2012 yılında 13,858 Mt olan sera gazı azaltımı, 2016 yılında 24,539 Mt’ye ulaşmıştır (Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, 2012; Life Enerji, 2017).

Tablo 7: Türkiye Gönüllü Karbon Piyasası Proje Sayısı ve CO₂ Eşdeğeri Azaltım Miktarları

Proje Türü	Rüzgar	Hidro elektrik	Jeo termal	Çöp	Atık	Enerji Verimliliği	Toplam
Proje Sayısı	129	142	10	32	7	3	323
Azaltım Miktarı (Mt)	9,972	8,440	1,845	4,043	0,166	0,073	24,539

Kaynak: Life Enerji, Türkiye’de Gönüllü Karbon Piyasaları, bizden.lifenerji.com/bizden-haberler/turkiyede-gonullu-karbon-piyasalari/

1990 yılından itibaren karbon emisyon miktarı sürekli artan Türkiye’nin, var olan stratejileriyle hedeflenen büyümesinin 2030 yılında oluşturacağı salınım miktarının 1990-2015 dönemine göre %25’e yakın artacağı öngörülmektedir. Bu durum kişi başına düşen CO₂ eşdeğeri emisyon miktarında Türkiye’nin Almanya, İngiltere ve Japonya gibi ülkeleri geçeceği anlamına gelmektedir. Bu miktarın azaltılması ve Türkiye’nin 2^o hedefi için üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmesi için karbon vergisi toplaması, toplanan bu vergilerin yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik elde edilmesi için kullanılması ile bu doğrultuda teknolojik gelişme ve enerji piyasasına bağlı olarak enerji verimliliğini arttırması önerilmektedir. Bu çerçevede, emisyon miktarının 2020 yılında 390Mt, 2030 yılında ise 2010 seviyesi olan 340Mt düzeyine çekilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu hedeflere ulaşılabilmesinin Türkiye için maliyeti 2020 yılına kadar büyüme oranının %4 yerine %3,3 seviyesine düşmesi olarak ortaya koyulmaktadır. Bu doğrultuda hareket edilmesi durumunda büyüme oranlarındaki kayıp 2030 yılında sıfırlanacaktır. Ancak önlemlerin alınması için 2024 yılına kadar adım atılmadığı takdirde, Türkiye’nin 2^o hedefindeki yükümlülüklerini yerine getirmesi için eksi büyüme oranlarına katlanması gerekecektir (WWF-Türkiye ve İstanbul Politikalar Merkezi, 2015). Katıldığı uluslararası çevre işbirliklerine ekonomik ve ticari açıdan taşıdığı kaygılarla katılan Türkiye’nin, 2^o hedefi için büyüme hedefinde sapmaları ve bunun neticesinde oluşacak kayıpları kabul etmesi var olan uluslararası koşullar – darbe girişimi, sınırlarında yaşanan çatışmalar, göç sorunu vd.- göz önüne alındığında mümkün gözükmemektedir.

SONUÇ

1970’lere doğru uluslararası arenada kendisine yer bulmaya başlayan çevre sorunları, probleme yönelik bilimsel kanıtların ortaya koyulduğu 1990’larda uluslararası sistemin en önemli aktörleri olan devletlerin gündeminde kalıcı yer bulmayı başarmıştır. 2000’lere doğru çevre sorunlarının temelinde yer alan karbon salınımlarını azaltmak için dikkat çekici kararlar almaya başlayan devletler önemli adımlar atılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Ancak bu gereklilikler tam anlamıyla hiçbir zaman tam anlamıyla uygulamaya dökülemedi. Bu durumun temelinde birçok faktör yer almaktadır. Bunlardan ilki, çevre sorunlarının devletler nezdinde düşük profilli konu olarak görülmesidir. Uluslararası arenada yumuşama veya çatışma seviyesinin düşük olduğu dönemlerde konuya önem verilmektedir. İkinci olarak, çevre

problemlerine yönelik alınan kararların bağlayıcılık açısından taşıdığı sorunlar gösterilebilir. Kapsayıcılığın geniş olması gayesiyle esnek kuralların belirlendiği anlaşmalara devletler atılacak adımın başka bir çıkarıyla, özellikle güvenlik ve kalkınma konularındaki çıkarlarla, çakışması durumunda çevresel önlemleri kolaylık feda edebilmekte ve reelpolitik çerçevede hareket etmektedirler. Özellikle uluslararası arenadaki öncü aktörlerin de bu şekilde hareket etmesi veya anlaşmalara katılmaması diğer gelişmemiş veya gelişmekte olan devletler için bir dayanak ve teamül oluşturmaktadır. Üçüncü olarak, alınmaya çalışılan önlemlerdeki adalet ve sorumluluk paylaşımı sorunu belirtilebilir. Özellikle gelişmekte olan devletler çevresel önlemleri gelişmiş ülkeler tarafından kendilerinin kalkınmalarının önüne konulan bir ket olarak değerlendirebilmektedirler. Gelişmiş devletlerin birçok çevre tahribatı oluşturduktan sonra kalkınmalarını tamamlamaları ve günümüzde konuya yönelik önlem almaları tarihsel sorumluluk ve yük paylaşımı açısından adil bir durumu ortaya koymadığı söylenilebilir. Bir diğer sorun oluşturan nokta ise devletlerin çevre konulu anlaşmalara çevresel kaygılarla değil, uluslararası arenada görünürlüklerini arttırmak, saygınlık kazanmak, diğer taraf devletlerle ticari ilişkileri geliştirmek ve anlaşma çerçevesinde kurulan fonlardan faydalanmak için katılabilmektedirler. Bu tür durumların var olması sebebiyle yaklaşık yarım asırdır uluslararası gündemde yer alan çevre ve emisyon problemlerine yönelik çözümler hem Türkiye’de hem de uluslararası sistemde başarıya ulaşamamıştır.

KAYNAKÇA

- Al, A. & Katıtaş, G. (2017). Uluslararası Politik Ekonomi Var Olanın Fark Edilişi. Uluslararası Politik Ekonomi 1. Ankara: Savaş Yayınları.
- Baker, S. (2016). Climate Change and International Economic Law. Ecology 43, 53-106.
- Revkin, A. (2001). Bush's Shift Could Doom Air Pact, Some Say. NY Times. <http://www.nytimes.com/2001/03/17/us/bush-s-shift-could-doom-air-pact-some-say.html> (12.10.2017).
- Balaam, D. & Dillman, B. (2016). Introduction To International Political Economy. New York: Routledge.
- Bariloche, S. (1974). Limits to Poverty. Argentina: Bariloche Foundation.
- Barney, G. (1980). Global 2000. California: Seven Locks Press.
- Barrett, S. (2005). Kyoto Plus. Climate Change Policy. Oxford: Oxford University Press.
- Barry, J. (1999). Rethinking Green Politics. London: Sage Publications.
- BBC Türkçe. (2016). Tarihi iklim değişikliği anlaşmasına 175 imza. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/04/160422_paris_iklim_anlasmasi_imza (11.10.2017).
- Benedick, R. (1998). Ozone Diplomacy: New directions in Safeguarding the Planet. Cambridge: Harvard University Press.

- Birleşmiş Milletler. (1998). BMİDÇS Kyoto Protokolü. http://iklim.cob.gov.tr/iklim/Files/Mevzuat/kyoto_protokol.pdf (10.10.2017).
- Bush, G. (2002). Clear Skies and Global Climate Change Initiative. <https://2001-2009.state.gov/g/oes/rls/rm/2002/13001.htm> (12.10.2017).
- Carlsnaes, W., Risse, T. & Simmons, B. (2013). International Environmental Politics. Handbook of International Relations. London: Sage Publications.
- Carter, N. (2007). The Politics of the Environment Ideas, Activism, Policy. New York: Cambridge University Press.
- Cemre (2006). İklim Değişikliği Sürecinde Türkiye 1990-2004. REC Turkey. [http://www.cevreciyiz.com/Upload/Docs/Cevre Akademisi /IklimDegisikligi/cemre_3.pdf](http://www.cevreciyiz.com/Upload/Docs/Cevre_Akademisi/IklimDegisikligi/cemre_3.pdf) (13.10.2017).
- Collard, A. (1988). Rape of the Wild. London: Women's Press.
- Crutzen, P. (2002). Geology of mankind. Nature, 415, 23.
- Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü. (2012). Türkiye'de Karbon Piyasası. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. [http://www.eie.gov.tr /iklim_deg/document/karbon_piyasasi.pdf](http://www.eie.gov.tr/iklim_deg/document/karbon_piyasasi.pdf) (14.10.2017).
- Dessai, S., Lacasta, N. & Vincenti, K. (2003). International Political History of the Kyoto Protocol: from the Hague to Marrakech and Beyond. International Review of Environmental Strategies, 4(2), 183-205.
- Forest Trends Ecosystem Marketplace(a). Europe. <http://www.ecosystemmarketplace.com/marketwatch/carbon/europe/> (13.10.2017).
- Forest Trends Ecosystem Marketplace(b). Asia. <http://www.ecosystemmarketplace.com/marketwatch/carbon/asia/> (13.10.2017).
- Heywood, A. (2002). Politics. New York: Palgrave Macmillan.
- Hughes, D. (2010). Climate Changes: A History Of Environmental Knowledge. Capitalism Naure Socialism, 21(3), 75-80.
- Keleş, R. (2009). Çevre Politikası. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Koremenos, B., Lipson, C. & Snidal, D. (2001). The rational design of international institutions. International Organizations, 55(4), 761-799.
- Life Enerji. (2017). Türkiye'de Gönüllü Karbon Piyasaları. <http://bizden.lifenerji.com/bizden-haberler/turkiyede-gonullu-karbon-piyasalari/> (14.10.2017).
- McGrath, M. (2016). Trump'ın tehditlerinin gölgesinde iklim zirvesi. BBC. <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37893126> (02.10.2017).

- Meadows, D., Meadows, D., Randers, J. & Behrens, W. (1972). *The Limits To Growth A Report For The Club of Rome's Project On The Predicament Of Mankind*. New York: Universe.
- Ohta, H. (2009). Japanese foreign policy on climate change: diplomacy and domestic politics. *Climate Change and Foreign Policy Case Studies from East to West*. New York: Routledge, 36-52.
- Pachauri, R. (2014). Intergovernmental Panel On Climate Change, *Climate Change 2014. Synthesis Report, 5* http://ar5-syr.ipcc.ch/ipcc/ipcc/resources/pdf/IPCC_SynthesisReport.pdf
- Pepper, D. (1993). *Ecosocialism*. London: Routledge.
- Ravindranath, N. & Sathaye, J. (2002). *Climate Change and Developing Countries*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Revkin, A. (2002). Dispute Arises Over a Push To Change Climate Panel. *NY Times*. <http://www.nytimes.com/2002/04/02/world/dispute-arises-over-a-push-to-change-climate-panel.html> (12.10.2017).
- Rittberger, J. & Zürn, M. (1990). *Towards regulated anarchy in East-West relations: Causes and consequences of East-West regimes. International regimes in East-West politics*. London: Pinter.
- Roberts, T. & Parks, B. (2007). *A Climate of Injustice: Global Inequality North-South Politics and Climate Policy*. Cambridge: MIT Press.
- Rojas, D. (2012). Welcome to the Anthropocene: On Rio+20 and the Environmental Imagination in Climate Change Diplomacy. *Anthropology News*, 53(10), 1-43.
- Ryle, M. (1988). *Ecology and Socialism*. London: Radius.
- Saidi, T. (2010). *Environmental Impact Assessment as a Policy Tool for Integrating Environmental Concerns in Development*. AISA Policy Brief 19.
- Sarlin, B. (2017). What It Means That Trump Is Leaving the Paris Climate Agreement. *NBC News*. <https://www.nbcnews.com/politics/white-house/here-s-what-happens-if-trump-leaves-paris-climate-agreement-n766761> (12.10.2017).
- Schlesinger, W. (2011). Interpretation. *A Journal of Bible and Theology* 65(4), 378-390.
- Sheppard, K. (2016). Trump Says He Didn't Call Climate Change A Hoax. *Huffington Post*. https://www.huffingtonpost.com/entry/donald-trump-climate-change-debate_us_57e9cef6e4b082aad9b67433 (12.10.2017).
- Simon, L. & Kahn, H. (1984). *The Resourcefull Earth: A Response to Global 2000*. New Jersey: Blackwell Publishing.

- Sprinz, D. & Vaahtoranta, T. (1994). The Interest-based Explanation of International Environmental Policy. *International Organization* 48(1), 77-105.
- Stern, N. (2006). Stern report: the key points. *Guardian*. <https://www.theguardian.com/politics/2006/oct/30/economy.uk> (12.10.2017).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. Paris Anlaşması. <http://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa> (11.10.2017).
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı(a). Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi. <http://iklim.cob.gov.tr/iklim/AnaSayfa/BMIDCS.aspx?sflang=tr> (10.10.2017).
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı(b). Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü. <http://iklim.cob.gov.tr/iklim/Files/Mevzuat/MONTREAL%20PROTOKOLU.pdf> (11.10.2017).
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı(c). Sera Gazı Emisyonlarının Takibine İlişkin Mevzuat. <http://www.csb.gov.tr/projeler/iklim/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=webmenu&Id=13775> (02.10.2017).
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı(d). Gönüllü Karbon Piyasaları Türkiye’de Karbon Piyasası. <http://www.csb.gov.tr/projeler/iklim/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=webmenu&Id=12461> (14.10.2017).
- TBMM (2017) Geçmiş Dönem Kanun Tasarı ve Teklifleri Sorgu Formu. https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_gd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=83092 (28.09.2017).
- Thucydides & Wick, T. (1982). *The Peloponnessian War*. California: Modern Library.
- Torunoğlu, E. (2012). *Çevre Politikaları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- TÜİK (2017). Seragazi Emisyon İstatistikleri, 1990-2015. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24588> (14.10.2017).
- UN Sustainable Development (1993). *Earth Summit Agenda 21*. New York: United Nations.
- UN World Commission on Environment and Development (1987). *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press.
- UNFCCC (1993). The Noordwijk Ministerial Declaration on climate change. *Climate Change Fact Sheet*. <https://unfccc.int/resource/ccsites/senegal/fact/fs218.htm> (04.10.2017).
- UNFCCC (1995). The Berlin Mandate. FCCC/CP/1995/7/Add.1. <https://unfccc.int/resource/docs/cop1/07a01.pdf> (10.10.2017).
- UNFCCC (2006). *Dialogue On Long-Term Cooperative Action to Address Climate Change By Enhancing Implementation of The Convention*.

- FCCC/CP/2005/5/Add.1, http://unfccc.int/documentation/documents/advanced_search/items/6911.php?preref=600003818 (11.10.2017).
- UNFCC. (2007). Ad Hoc Working Group on Further Commitments For Annex I Parties Under The Kyoto Protocol. FCCC/KP/AWG/2007/4, <http://unfccc.int/resource/docs/2007/awg4/eng/l06.pdf> (11.10.2017).
- UNGA. (1988). Protection of global climate for present and future generations of mankind. A/Res/43/53. <http://www.un.org/documents/ga/res/43/a43r053.htm> (13.10.2017).
- United Nations. Millennium Development Goals. <http://www.un.org/millenniumgoals/> (28.09.2017).
- Viotti, P. & Kauppi, M. (2012). International Relations and World Politics. London: Pearson.
- WWF-Türkiye ve İstanbul Politikalar Merkezi. (2015). Türkiye İçin Düşük Karbonlu Kalkınma Yolları ve Öncelikleri. İstanbul: Bion Matbaacılık. http://ipc.sabanciuniv.edu/wpcontent/uploads/2015/10/20151007_turkiye_icin_duuk_karbonlu_kalknma_yollar_ve_öncelikleri_rapor1.pdf (14.10.2017).